

RADIOPROGRAMMAS VALODA – ĪSS KONCEPTUĀLS SKATĪJUMS

Mg.iur. **Edgars Pastars**,
zvērīnātu advokātu biroja "COBALT" vecākais jurists
Foto: Boriss Koljesņikovs

Atbilstoši Saeimas 2014. gada 23. oktobrī pieņemtajam likumam "Grozījumi Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā" Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma (turpmāk – EPLL) 28. panta 2.¹ daļa noteic, ka visi radioraidījumi vienas programmas ietvaros jāveido vienā valodā – valsts valodā vai svešvalodā, bet gadījumā, ja radioprogrammas valoda ir svešvaloda, šīs programmas ietvaros var ietvert arī fragmentu valsts valodā bez tulkošanas, bet radioprogrammā, kas ir valsts valodā, ietverot fragmentu svešvalodā, tas ir jātulko.

No minētā izriet, ka radioprogrammas valsts valodā ir būtiski ierobežotākas, salīdzinot ar tām, kuras drīkst būt svešvalodā. Svešvalodā veidotajās programmās drīkst izmantot arī valsts valodu.

Šīs koncepcijas pamatā bija pieeja, ka līdz tam pastāvējušās radioprogrammu valodas proporcijas vienas programmas ietvaros ir grūti izsekojamas un dzīvē netiekot ievērotas. Turklāt atšķirīgos laika posmos skaitīšanas metodika ir bijusi atšķirīga, proti, uzskaitot tikai to, vai attiecīgā stunda ir latviešu vai krievu valodā neatkarīgi no programmas tekstuālās daļas apjoma, vai arī uzskaitot valodas lietojumu un savstarpēji salīdzinot pēc faktiskā apjoma. Rezultāti abām metodēm var būt principiāli atšķirīgi. Ar šīs metodikas maiņu arī izskaidrojami vairāki nesenie sodi atsevišķām radiostacijām.

Minētie noteikumi netiek piemēroti skaņdarbiem, bet tikai radioprogrammas tekstuālajai daļai. Normatīvajos aktos šobrīd nav prasības par skaņdarba valodu, jo vispār būtu apšaubāmi, vai tādu objektīvi var un vajag noteikt, kā arī nav prasības, ka reklāmas

valodai ir jābūt tikai valsts valodā, nevis raidījuma valodā. Nozares ietvaros ir diskutēts, vai radio reklāmas valodai vienmēr būtu jābūt valsts valodā (paredzot saprātīgus izņēmumus, piemēram, sociālajai reklāmai), un secināts, ka šāds risinājums palielinātu latviešu valodas lietojamību ēterā.

EPLL 2014. gadā izdarītie grozījumi nemaz nevarēja sasniegt to galveno mērķi – palielināt latviešu valodas lietojumu radio – jo galvenokārt attiecās uz programmas tekstuālo daļu, kas komerciālā radio gadījumā bieži vien ir ļoti ierobežota (atkarīgs no programmas koncepta). Tas, ko šie grozījumi panāca, ir aizliegums lietot svešvalodu radioprogrammā, kas definēta kā tāda, kas tiek veidota latviešu valodā, neļaujot šīm radiostacijām būt divvalodīgām. Savukārt radiostacijām, kurām turpmāk būs ļauts veidot radioprogrammu tikai svešvalodā, šādu ierobežojumu nav.

No minētā varētu secināt, ka pieprasīt apraides atļauju svešvalodā ir daudz izdevīgāk, tādējādi palielinot šādu radioprogrammu skaitu un krievu valodas lietojumu. Tomēr no Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes apstiprinātās Elektronisko plašsaziņas līdzekļu nozares attīstības nacionālās stratēģijas 2012.–2017. gadam izriet, ka apraides atļaujas prioritāri piešķir tiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem, kuri apraidi veic galvenokārt latviešu valodā. Tomēr šobrīd dzīvē vērojama pretēja tendence, jo jaunas apraides atļaujas svešvalodā tiek piešķirtas arī pēc minētajiem grozījumiem (piemēram, Radio SWH+ Ventspils, Radio Skonto Vidzeme, TOP radio nacionālā līmenī).

Šādos apstākļos visnotaļ nesaprotami izskatījās likumdevēja mēģinājumi ar likuma normu palīdzību pārdalīt radio tirgu, ļaujot radiostacijām, kuru programmā svešvaloda bija virs 50 procentiem, izvēlēties, uz kuru programmas valodu pāriet, bet radiostacijām ar programmas valodu 50/50 uzliktot par pienākumu izvēlēties tikai valsts valodu. Lieki piebilst, ka pēc 2015. gada datiem tas latviešu valodas lietojumu palielinātu ļoti niecīgā apmērā, jo šādu staciju skaits nav liels un tās pārsvarā fokusējas uz skaņdarbiem, kas neietilpst valodas proporcijā vai valodas prasībās. Jāņem vērā, ka krieviski raidīto radiostaciju skaits vien pats par sevi neko nenožīmē, jo būtiskas ir frekvenču aptveršanas zonas, auditoriju apmēri, programmas saturs u.tml., bet politiķiem likās politiski jutīgs un svarīgs tieši jautājums par šādu radiostaciju skaitu.

Likumdevējs 2015. gada nogalē šo nekonsekvenci laboja plašās debatēs un potenciālas tiesvedības ēnā. Šajā skaļajā lietā tika identificētas trīs principiālas problēmas.

- Pirmkārt, ar likuma grozījumiem nedrīkst slēgt vienas radiostācijas, ļaut turpināt darboties citām ļoti līdzīgām radiostacijām, palielinot krievu valodas lietojumu, un papildus dot jaunas apraides atļaujas svešvalodā citām līdzīgām radiostacijām. Konsekvences trūkums.

* Raksta autors SIA "Krievu hitu radio" interesēs strādāja ar jautājumiem, kas saistīti ar EPLL pārejas noteikumu 27. punkta spēkā bijušās un Satversmes tiesā apstrīdētās redakcijas piemērošanu un grozīšanu.

- Otrkārt, krieviski raidošo radiostaciju klausītāji tāpēc vien, ka dažas radiostacijas vairs neraidīs krieviski, nesāks klausīties radio latviešu valodā, bet izvēlēsies citas krieviski raidošās programmas.

- Treškārt, EPLL 2014. gada 23. oktobra grozījumi paši par sevi nepalielinās valsts valodas lietojumu radioprogrammās.

Diskusijās nereti tika jauktas vairākas lietas.

- Pirmkārt, ka vieni esot par valsts valodu, bet otri – pret to. Labs arguments sabiedriskajām attiecībām, bet ne pēc satura. Strīds vairāk bija par radio tirgu. Valsts valodas plašāka lietošana radioprogrammās ir panākama citādi, nevis dažas radiostacijas mākslīgi pārveidojot par valsts valodā raidošām un vienlaikus izsniedzot jaunas apraides atļaujas citām krieviski raidošām radiostacijām.

- Otrkārt, publiskajās diskusijās apzināti vai neapzināti pat mediju ekspertiem problēmas radīja norobežot retranslāciju, ārvalstīs radīta satura iekļaušanu radioprogrammā un radioprogrammas valodas

jautājumus. Lai veicinātu vietējā satura veidošanu, EPLL 33. pantā tika iestrādāta norma, kas paredz, ka no 2016. gada 1. janvāra 90 procentiem no programmas satura būs jābūt paša elektroniskā plašsaziņas līdzekļa veidotam. Šī norma ir stājusies spēkā, un tai nav nekāda sakara ar diskusiju, vai radiostacijām ar programmas valodu proporciju "50/50" ļaut vai neļaut izvēlēties pāreju uz valsts valodu vai svešvalodu.

Noslēgumā vēlētos piebilst, ka šī diskusija grimst pagātnes tehnoloģijās un viltus diskusijā par to, kurš ir patriotiskāks par citu. Valsts valodas lietojuma palielināšanai ar dažu krieviski raidošo radiostaciju slēgšanu, kuru vietā tūlīt nāk citas, nebūs līdzēts. Turklāt interneta tehnoloģiju attīstība jau maina un vēl vairāk mainīs arī radio pieejamību un valsts iekļaušanās iespējas. Līdz ar to EPLL paredzētie risinājumi ļoti drīz iedērsies vēstures grāmatu lapaspusēs. Toties tuvāko gadu laikā jauns debatējams jautājums būs interneta satura filtrēšana un tās robežas, it īpaši interneta televīzijas pakalpojumu attīstības dēļ. ■

ELEKTRONISKO PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻU LIKUMA GROZĪŠANA VALODAS JAUTĀJUMA SAKARĀ

Edgars Briedis, LL.M in EU Law (with distinction, University of Essex), zvērināts advokāts

Foto: no personīgā arhīva

Šī nebūs kādas juridiskas problēmas dogmatiska analīze. Tā vietā šis būs stāsts par to, kā notika grozījumu Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā (turpmāk – EPL likums), kas paredzēja radioprogrammu pāreju uz raidīšanu vienā valodā, izstrādāšana un pieņemšana un kā saistībā ar šo grozījumu izstrādāšanu un pieņemšanu rīkojās (ko runāja, ko rakstīja un ko citu darīja) cilvēki, kas bija iesaistīti šajā procesā.

* Raksta autors atbilstoši NEPLP instrukcijām sagatavoja projektu 2014. gada 23. oktobrī Saeimas pieņemtajiem grozījumiem EPL likumā. 2015. gada nogalē viņš pārstāvēja SIA "Radio Skonto", kas atbalstīja 2014. gada EPL likuma grozījumus un iebilda pret 2015. gada EPL likuma grozījumiem.

Saistībā ar šiem grozījumiem šobrīd Satversmes tiesas lietvedībā atrodas lieta Nr. 2015-15-01. Tāpat kā daudzu tiesu lietu gadījumā pats tiesas process ir tikai aisberga, ja varam konfliktu salīdzināt ar

aisbergu, redzamā daļa. Neredzamajā daļā paliek daudz dažādu detaļu, kurām var būt nozīme, lai labāk izprastu notikušo. Tā kā autors piedalījās vairākās epizodēs, kas bija saistītas ar grozījumu izdarīšanu EPL likumā, tad viņam ir salīdzinoši reta iespēja pastāstīt citiem par to, kas ir paslēpies aisberga, kura redzamā daļa ir Satversmes tiesas lieta Nr. 2015-15-01, neredzamajā daļā.

Katrs stāsts ir subjektīvs. Pat tad, ja stāstītāja mērķis ir drīzāk tikai atreferēt notikušos faktus. Arī šis stāsts noteikti būs subjektīvs. Vispirms tāpēc, ka stāsta autors pats ir redzējis tikai daļu no aisberga neredzamās daļas. Un arī tāpēc, ka subjektīvu iemeslu dēļ vieniem faktiem varbūt ir pievērsis lielāku uzmanību nekā citiem faktiem.

Varētu teikt, ka šis stāsts kaut kādā mērā ir EPL likuma grozīšanas hronika. Rakstot šo hroniku, autora mērķis ir dot līdzcilvēkiem iespēju uzzināt grozījumu EPL likumā, kas saistīti ar radioprogrammu pāriešanu uz raidīšanu vienā valodā, izdarīšanas detaļas, jo, kā jau tika teikts, tas varētu palīdzēt labāk saprast notikušo. Tas, kā vērtēt šajā hronikā atspoguļotos faktus, lai paliek lasītāju ziņā.

Jautājuma juridiskais regulējums Radio un televīzijas likumā

Radio un televīzijas likuma 11. panta, kas regulēja konkursa par apraides atļaujas saņemšanu norisi, otrās daļas 2. punktā bija noteikts, ka sludinājumā par konkursu, cita starpā, ir jānorāda radioprogrammas "pieļaujamā valodu attiecība".

Šī iemesla dēļ kopš Radio un televīzijas likuma darbības laikiem radioprogrammas var veidot un izplatīt vai nu tikai vienā valodā (valsts valodā vai